

BYL JEDNOU JEDEN ČASOPIS....

Miloš Votruba

Pouhý pohled na obálku dnešního časopisu KBM nás poučí, že jeho skromný předchůdce, *Biochimica Clinica Bohemoslovaca* (BCB), začal vycházet počátkem sedmdesátých let. Pamětníci těchto dnů vědí, proč k tomuto historickému okamžiku mohlo dojít až téměř po deseti letech od počátků dnešního pojetí laboratorní klinické biochemie. Pro další generace budiž poznamenáno, že se náš obor teprve na konci padesátých let minulého století vymanil doslova z koutů interních ordinací. Byli to ti nejosvědčenější lékaři, většinou internisté a většinou žáci a ctitelé pana profesora Hořejšího, kteří pochopili, že vývoj diagnostiky, avšak i léčby, se bude zdárně rozvíjet jen ruku v ruce s rozvojem laboratorních služeb. Na začátku šedesátých let už existovaly tak zvané ÚBL, neboli Ústřední biochemické laboratoře, a to jako samostatný pracovní úsek s danou náplní práce a s požadavky na technické a personální vybavení. Přesto vznik časopisu nebyl jen logickým důsledkem tohoto nezadržitelného vývoje. Je třeba si uvědomit, že ta doba byla dobou knih. Ve světě sice už vycházela řada periodik s tematikou, blízkou klinické biochemii, ale ty byly buď zcela nedostupné, nebo alespoň nedostupné mimo Prahu. Zato knihy, tvořící teoretický i technický základ oboru, byly hned tři. Především fundamentální učebnice Hořejšího, dále kniha, kterou za přispění asi 4 otců zakladatelů editoval prof. Homolka, a konečně na Slovensku vydaná kniha primáře MUDr. Cicvářka. Nelze již nyní doložit, jaký podíl na tom, že prvotní časopis BCB byl vydáván právě na Slovensku, mělo osobní, velmi vřelé přátelství prof. Homolky, ostatních otců zakladatelů a primáře Cicvářka. Zároveň to však nelze vyloučit. Časopis měl formát A5 a byl vydáván v Nitře, ale tištěn v Martině. V dějinách česko-slovenských vztahů mělo toto město mimořádný význam. Na jedné straně se nad ním tyčila mohutná budova Matice Slovenské, jako odvěká bašta slovenského národovectví, na druhé straně „v podhradí“ existovala snad jediná tiskárna, schopná sázet texty také v češtině. Ve městě samém byla i v detailech tato obojakost dobře patrná téměř na každém kroku. Časopis vycházel čtvrtletně, ale lépe by bylo říci, že měl vycházet pravidelně. Ve skutečnosti právě ta pravidelnost byla největším problémem, takže v konečné fázi se jednotlivá čísla opožďovala až o téměř celý rok. Mělo to jistě své objektivní, avšak i subjektivní příčiny. Nicméně byl to čin záslužný. Latinský název našeho prvního časopisu byl posledním důkazem všeobecné vzdělanosti jeho editorů a autorů, prošlých gymnázii před II. světovou válkou, nebo krátce po ní. Tou dobou bylo též zvykem latinské uvádění kongresů a velkých jubilejních setkání, a to do doby, než poslední korouhevník těchto zvyků, profesor Hyánek pochopil, že už mu v auditoriu rozumějí jen ti ze starších, kteří slyší, co říká...

Odborná náplň jednotlivých čísel odpovídala úrovni doby. Klinická biochemie se rodila z útroby biochemie, lékařské chemie, fyzikální chemie, fyziologie, patofyziologie, matematiky, fyziky, interního lékařství a statistiky - a to jsou jmenovány jen ty nejzákladnější mateřské obory. V části teoretické se články zabývaly poznáním neobyčejných zákonitostí dynamické biochemie člověka, s přihlédnutím k základním znalostem o činnosti enzymů, hormonů, lipidů a bílkovin. Své místo měly také kazuistiky, nebo popisy skupin pacientů se stejnou diagnózou, ale s jinými laboratorními projevy. V technických sděleních převažoval základní apel doby - totiž minimalizace analýz. Ještě v roce 1964 bylo

ke stanovení hodnoty celkového cholesterolu zapotřebí jednoho mililitru sera a odběry krve ke stanovení hodnot hormonů připomínaly středověké pouštění žilou. Systematická kontrolní činnost práce laboratoří se omezovala na interní kontrolu té které laboratoře. Získané výsledky byly považovány za součást výrobního tajemství a případy totální neshody laboratoří v rámci okresu, výjimečně kraje, byly řešeny individuálně s pomocí krajských odborníků, respektive jejich poradního sboru. Ten se rekrutoval nejen z pracovníků krajské laboratoře, ale též z uznávaných odborníků z jednotlivých okresních pracovišť. Příliš horliví hlasatelé nežádoucích jevů nebyli vítáni, natož aby jim bylo dopřáno vzácné místo v obsahu BCB.

Na konci šedesátých let došlo v mnoha oborech lidské činnosti k převratným změnám, což se klinické biochemie samozřejmě také týkalo. Objevil se fenomén Current Content, a tím také éra „separátologismu“. Zájemci obdrželi předtištěnou žádanku, která ve třech řečech oslovovala daného autora a žádala o poskytnutí separátu práce, kterou už žadatel, spolu se jménem a pracovištěm autora pracně vepsal. Návratnost v případech prominentů, kteří dostávali Current Content „v panenském stavu“, to jest s jeho stránkami na jemném papíře dosud nelistovaném, překračovala 70 %, u těch, kteří k CC přišli později, často ani ne 40 %. Separáty se shromažďovaly, výjimečně půjčovaly, nebo později kopírovaly na prvních primitivních kopírkách maďarské provenience. Počet získaných separátů ukazoval na úroveň odborného pracovníka a řečníci při funerálních shromážděních bojovali s touhou zveřejnit, kolik jich zesnulý po sobě zanechal. Popsaná skutečnost měla nebývalý vliv na úroveň a výběr sdělení nejen na stránkách BCB, ale na úroveň přednášek. Sborníky přednášek doplňovaly tištěné knihy stejně úspěšně, jako časopis. Často byly dokonce k dispozici dříve, než opožděné číslo BCB. Najednou se otevřelo okno do světa a nám, kteří jsme tenkrát byli na vrcholu svých tvůrčích sil, nezbyvalo, než nacházet cesty, jak aplikovat čtené a poznané v našich skrovných podmínkách. V časopisech, včetně BCB, se začínají objevovat sdělení o použití dokonalejších forem elektroforézy, tenkovrstvé chromatografie, sloupcové chromatografie a dalších moderních separačních technikách. Pozornost je také věnována preanalytické fázi zpracování vzorku a kvalitě interpretace získaných výsledků. Výrazně stoupá zájem o publikační činnost, neboť ta je chápána jako možnost kontaktu se zahraničím. Mám-li sám nějaké sdělení, mohu také já posílat separáty. Pravda, musí se jednat o práce, napsané v nějakém cizím jazyku, ale v té době už dochází k velice čilým kontaktům především s klinickou biochemií v NDR a doba přináší též pravidelná setkání klinických biochemiků socialistických zemí. Na taková setkání začínají jezdit také zahraniční firmy a nastává éra bohatých styků s těmi z nich, kteří se rozhodli navázat s námi osobní kontakty. Tím se dostáváme k osmdesátým rokům, které přinesly konečně mimořádný rozvoj v automatizaci laboratorní činnosti, ve kterých se prohloubily vztahy mezi firmami a oborem, ve který se klinická biochemie proměnila. Tomuto překotnému tempu BCB přestala stačit, takže do nové společnosti po roce 1989 vstoupila naše klinická biochemie de facto bez časopisu. V roce 1992, kdy se připravovalo dělení Československa, už nebylo možno spoléhat na nic a vzniká konečně funkční časopis Klinická biochemie a metabolismus. Převratná doba, která tuší, že v bolestném procesu změny etiky, praxe i morálky bude muset nastoupit zcela jinou cestu informace a pojetí své prezentace, se promítla i do našich snah o hodnotu časopisu. Jedna historie končila, druhá se rodila. Z hlediska časového nadhledu šlo spíše o dvě jakési etapy téhož, ale nazíráno očima

současníků, představuje zrod KBM novou kvalitu. Časopis se brzy, snad po pěti ročnících, začíná otvírat ostatním laboratorním oborům, aby na konci etapy prvních editorů už měl v redakční radě zástupce z řad genetiků a in spe uvažoval o dalších. Přesvědčivě se zapojuje do dění v oboru i mimo něj, odpovídajícím potřebám čtenářů a v konkurenci stále dostupnější zahraniční literatury se stává důstojným reprezentantem úrovně našeho oboru. Po jisté době, jakoby se spirála vývoje protočila o jeden závit zpět. Vzhledem k tomu, že autoři začínají být nuceni ne právě šťastně voleným bodovým systémem publikovat v zahraničních časopisech, a to na cestě k dosažení akademických hodností, ubývá přehledných sdělení, vzniká nedostatek původních prací a vůbec článků, vhodných k publikaci. My, kteří jsme ze vzdálenosti našich pracovišť sledovali trnitou cestu BCB a posléze získali čest ovlivňovat novou etapu KBM, nemáme jiné přání, než aby se zase navrátila doba, kdy se dlouhá sdělení renomovaných autorů přesouvala z čísla na číslo, jen aby se tam všechna vešla.

Dodatek k textu dr. M. Votruby Byl jednou jeden časopis...

Časopis opravdu trpí statutem neimpaktovaného literárního zdroje. Nicméně v poslední době široce uznávané mezinárodní databázi Scopus zaměřené na evropské písemnictví je zachycen velký počet zde publikovaných článků. Dalším krokem redakcí plánovaným je zařazení do databáze Medline, které by si náš časopis i vzhledem ke své dlouholeté historii a obsahové kvalitě řady článků nepochybně zasloužil. Existující zařazení do databáze Scopus a plánované zařazení do Medline by mělo být silnou motivací potenciálními autorům.

Co se týče obsahového trendu časopisu, bylo by vhodné postupně omezovat články (rezignovat na) původní vědecké práce, jejichž místo je opravdu spíše v zahraničních časopisech. Požadavky na dizertační a habilitační práce takový přístup vyžadují. Náš časopis by však měl zůstat nenahraditelným zdrojem aktuálních přehledných článků orientovaných na edukaci. Tyto obsáhlé edukační články by měly být vhodně doplňovány krátkými sděleními z praxe. Mělo by se jednat jak o analytická, tak o klinická témata. Velmi vítané by byly také komentáře odborné literatury, doporučení norem, akreditačních činností, rizika zdravotnické péče a dalších aktuálních témat, kterými laboratorní medicína žije. Naším cílem je získávání kvalitních, recenzovaných textů psaných převážně v mateřském jazyce, vycházíme z přesvědčení, že i odborné texty v mateřském jazyce mají nezastupitelné místo v naší kultuře.

Za velmi cennou považujeme spolupráci s genetiky, s potěšením zaznamenáváme, že se začínají objevovat články odborníků i z jiných oblastí laboratorní medicíny (hematologie, imunologie). Co si přát do budoucnosti? Přízeň čtenářů, autorů (a hvězd?). Jsme přesvědčeni, že v době elektronizace médií bude tištěné slovo postupně získávat nový význam.

Bedřich Friedecký, Jaroslava Vávrová